

Rudolf Meidner: Manifest för full sysselsättning

Atlas, Stockholm, 1998

Rudolf Meidner är känd bl a för att genom åren kanske ihärdigare än någon annan ha hävdat den fulla sysselsättningen som överordnat politiskt mål. Nu har han gett ut ett manifest på detta tema. I en liten bok, *Manifest för full sysselsättning*, sammanfattar han sina tankar kring 1990-talets massarbetslöshet i Sverige (och i viss mån i EU) och vad som kan göras åt den. Dessutom finns inom bokens pärmar ett annat manifest, nämligen det som en grupp av internationellt kända ekonomer – Franco Modigliani, Jean-Paul Fitoussi, Beniamino Moro, Dennis Snower, Robert Solow, Alfred Steinherr och Paolo Sylos Labini – har författat och som under 1998 publicerats i *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*.

Orsakerna till nittotalets arbetslöshetskrisis i Sverige är enligt Meidner många. En viktig faktor är den målförskjutning i den ekonomiska politiken som 1991 års statsverksproposition gav uttryck för och som innebar att prisstabilitet vann terräng jämfört med full sysselsättning. Meidner pekar emellertid också på en rad andra förhållanden, bl a överhettningen av ekonomin under senare delen av 1980-talet, valutapolitiken som drev upp räntenivån, krisen på fastighetsmarknaden, skattereformen som skulle vara självfinansierande men som ledde till budgetunderskott, valet av tidpunkt för kreditmarknadens liberalisering samt globaliseringen och den svenska ekonomins anpassning till omvärlden.

En av Meidners intressantaste diskussioner handlar om var de nya jobben kan uppstå. Författaren lyfter därvid fram den sk baumolska paradoxen (efter den ameri-

kanske ekonomen William Baumol). Den går ut på att arbetsintensiv tjänsteproduktion (t ex vård och omsorg) trots oförändrad produktivitet med nödvändighet blir relativt sett dyrare över tid genom att varuproduktionen samtidigt rationaliseras. I detta ligger också en stimulans att ersätta dyra tjänster med egenarbete.

Den relativa fördyringen av somliga tjänster har ingenting att göra med om de utförs i privat eller offentlig regi. Att just den offentliga sektorn i stor utsträckning drabbas av ökade kostnader beror på att den svarar för mycket av den arbetsintensiva tjänsteproduktionen. Med en växande andel äldre medborgare och med stigande kvalitetskrav i vård och omsorg får vi enligt Meidner räkna med att detta problem kommer att tillta. Ett sätt att hantera frågan skulle kunna vara att pressa ned lönerna för de anställda. De starka fackföreningarna och den jämlikhetsideologi som finns i Sverige gör emellertid den vägen oframkomlig. Därmed återstår skattehöjningar eller (ökad) avgiftsfinansiering – alternativ som dock båda är förenade med svårigheter. Skattehöjningar låter sig inte utan vidare genomföras eftersom Sverige i ett allt mer integrerat Europa inte kan driva en alltför avvikande högskattepolitik och avgiftsfinansiering riskerar att kollidera med de jämlikhetsideal vi hyllar. Slutsatsen är att den offentliga sektorn antagligen bara kan ge ett begränsat bidrag till en ökad sysselsättning.

Meidner för också ett kort resonemang om möjligheterna för den privata sektorn att erbjuda fler servicejobb. Privatisering av

offentliga tjänster ruckar som nämnts inte på den baumolska paradoxen (men författaren passar på att ge uttryck för en positiv inställning till ökad konkurrens). Inte heller i övrigt förmedlar boken särskilt stora förväntningar på den privata tjänstesektorns förmåga att åstadkomma en sysselsättningsökning. Många näringsgrenar, t ex bank- och försäkringsväsendet, genomgår en snabb rationalisering som medför minskade personalbehov. Däremot kan det finnas möjligheter till en expansion inom vissa andra områden såsom rese-, restaurang- och annan verksamhet med anknytning till människors fritid.

Huvudfrågan i boken är om full sysselsättning fortfarande är ett möjligt politiskt mål och hur det i så fall ska uppnås. Meidner menar definitivt att det går att uppnå full sysselsättning och han avvisar alla tankar på att jobben håller på att ta slut. Även om den tekniska utvecklingen gör att samma produktion kan åstadkommas med betydligt mindre arbetskraft än tidigare kommer det hela tiden att uppstå nya behov att tillgodose. Problemet med arbetslösheten handlar inte om att människor inte längre har uppgifter att ta sig an utan om hur samhället är organiserat. Meidner diskuterar fem olika typer av lösningar för att bekämpa arbetslösheten: a) ökad efterfrågan; b) aktiv industri- och regionalpolitik; c) minskade arbetskostnader; d) avreglering och ökad flexibilitet på arbetsmarknaden; samt e) minskat arbetskraftsutbud. Låt oss se vad han har att säga.

På den första punkten betonas att en generell efterfrågeökning inte är någon klok metod för att komma till rätta med arbetslösheten – arbetsmarknaden är helt enkelt inte tillräckligt homogen för det. Däremot kan Meidner tänka sig att medelst riktade åtgärder förbättra köpkraften för de eko-

nomiskt svagaste grupperna i samhället. Egentligen handlar det om att återställa konsumtionsförmågan hos dessa grupper eftersom det i första hand är de som fått betala priset för den anpassningspolitik som förts under senare år. Låginkomsttagarna skulle i stor utsträckning använda ett större ekonomiskt utrymme till att omedelbart öka sin konsumtion vilket i sin tur skulle stimulera produktionen av varor och tjänster.

Aktiv industri- och regionalpolitik är också något som ligger författaren varmt om hjärtat. Det intressantaste avsnittet under denna rubrik rör hur man ska få fram riskkapital för att starta och driva mindre företag. Meidner påpekar att svensk näringspolitik under efterkrigstiden i hög grad har varit inriktad på att ge storföretagen tillväxtmöjligheter vilket också medfört starkt positiva effekter för den ekonomiska utvecklingen i landet. Den fasen är nu emellertid förbi i och med att de stora företagen har blivit transnationella. Dessa har ”slutat värpa guldägg – i varje fall i Sverige” och därför behövs i stället en politik med sikte på att ”stödja och utveckla de mindre företagen som inte har samma benägenhet att flytta utomlands” (s 64). Här diskuterar Meidner sedan behovet av kollektiva fonder (de må vara fackförenings-, pensions- eller andra fonder) vilka inte bara skulle ha maximal avkastning som målsättning utan också kunna ta hänsyn t ex till sysselsättningsaspekter. Det är en kortfattad diskussion som förs, och med tanke på de besvärliga arbetsmarknadsproblem som vi långsiktigt kanske står inför behöver den få fortsätta, utvecklas och fördjupas.

När det gäller minskning av arbetskostnaderna är Meidner kritisk till den retorik som går ut på att svenska företag flyttar utomlands eftersom lönekostnaderna, framför allt beroende på beskattningen på arbets-

kraft, är så höga. Han framhåller bl a att det saknas empiriska belägg för att allmänna skattesänkningar skulle leda till ökad sysselsättning. I stället återkommer han till löneproblematiken för de tjänsteverksamheter som inte är i stånd att hänga med produktivitetsutvecklingen i varuproduktionen. Det är med andra ord den baumolska paradoxen som dyker upp igen. Vill vi ha en lönebildning utan alltför stora klyftor måste detta problem tas på allvar. Meidner lanserar på nytt Gösta Rehns förslag från 1970-talet om "marginella sysselsättningsstöd", dvs lönesubventioner till företag som ökar sin arbetsstyrka. Han anser att Rehns förslag är överlägset diverse på senare tid genomförda åtgärder med motsvarande syfte.

Dagens tal om och krav på flexibilitet på arbetsmarknaden ligger inte långt från den klassiska Rehn-Meidner-modellen som ju starkt betonade behovet av rörlighet hos arbetskraften. Sådant ligger Meidners tankar väl i linje med den samtida diskussionen. Han tror dock inte på att en nedmontering av lagen om anställningsskydd kommer att ge några större positiva effekter på arbetslösheten. Dessutom inkluderar flexibilitetsbegreppet också löneflexibilitet, dvs anpassning av de anställdas betalning till efterfrågan vilket i praktiken vanligen betyder sänkt lönenivå för vissa grupper. Den solidariska lönepolitik som Rehn och Meidner en gång drog upp ritningarna för och som svensk fackföreningsrörelse sedan drivit går stick i stäv mot en sådan flexibilitet. Löneskillnader accepteras visserligen i den solidariska lönepolitiken, men de ska i så fall vara betingade av arbetets art och inte av svängningar i lönsamhet eller efterfrågan.

Frågan om minskning av arbetskraftsutbudet för att komma till rätta med arbets-

lösheten gäller bl a arbetsdelning och arbetstidsförkortning. Detta är metoder som Meidner, liksom svensk (socialdemokratisk) arbetarrörelse överlag, förhållit sig synnerligen skeptisk till. Också i denna bok redovisar Meidner sin misstro mot sådana lösningar, men hans diskussion är mer nyanserad än vad man kunde vänta. Snarast verkar han vilja förmedla inställningen att man med hjälp av olika slags arbetstidsförkortningar – ökade möjligheter till studie- och föräldraledighet, friår mitt i livet, sjukfrånvaro osv – kan påverka efterfrågan på arbetskraft på ett positivt sätt. Det författaren vänder sig mot är den generella arbetstidsförkortningen som botemedel mot arbetslösheten. Den lösningen bygger på idén att mängden arbete är given och således inte kan påverkas – det enda som då skulle återstå vore att dela på de jobb som finns. Utgångspunkten är emellertid felaktig och förslaget måste därför avvisas.

I slutet av sin text lyfter Meidner fram tecken som tyder på att nyliberalismens tid är förbi, framför allt i form av kritiska röster som från oväntade håll (bl a från Världsbankens vice ordförande Joseph Stiglitz) gjort sig hörda i debatten. Han pekar också på att det nu sitter socialdemokratiska regeringar på de flesta håll inom EU. Jag är inte helt övertygad om att tecknen på nyliberalismens nedgång är så starka även om mycket av den första entusiasmen över avregleringar och privatiseringar har lagt sig. Vad de socialdemokratiska regeringarna anbelangar är dessa, som Meidner själv framhåller, klart anstrukna av nyliberala tankegångar. Det är möjligt att de lyckas hitta en ny väg, men var den ska gå och vart den är tänkt att leda är för närvarande svårt att skönja.

Allra sist ger författaren en kort presentation av det manifest av Modigliani m fl som avslutar boken. Han ser betydande lik-

heter – kanske större än vad där egentligen finns – mellan sitt eget och dessa ekonomers sätt att analysera arbetslöshetsproblematiken.

Det är en värdefullt att Meidner har författat detta manifest. Dess kanske största värde ligger i att författaren återger frågan om arbetslösheten och den fulla sysselsättningen dess rätta plats på dagordningen. Risker är annars överhängande att vi definitivt accepterar att fem, tio eller femton

procents arbetslöshet är ett normaltillstånd som vi bara har att vänja oss vid. Till detta kommer att boken har mycket att erbjuda i sina nyanserade resonemang kring olika konkreta åtgärder för att motverka arbetslösheten.

Professor **Bengt Furåker**
Sociologiska institutionen
Göteborgs universitet